

POSUDEK

oponentky na bakalářskou práci

Jméno a příjmení: Filip Jiřík, DiS.

Téma práce: Adaptační mechanismy lidí bez domova v počátečních fázích zjevného bezdomovectví

Autor, Filip Jiřík, DiS., ve své bakalářské práci zkoumá adaptační mechanismy osob bez domova. Adaptační proces souvisí s mentální změnou, k níž dochází odchodem na ulici. Vzhledem k tomu, že o těchto lidech nelze před prvním kontaktem se specializovanými sociálními službami získat potřebné informace, zvolil autor velmi nestandardní výzkumný přístup a sám se stal na šest dní člověkem bez přístřeší. Vzhledem k narůstající bezdomovecké populaci se jedná o téma společensky vysoce závažné a jednoznačně aktuální.

Bakalářská práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část sestává ze tří hlavních kapitol. Autor se v nich postupně zaměřuje na problematiku bezdomovectví, jeho jednotlivé aspekty, specifikaci bezdomovectví z hlediska jeho příčin a na souvislost emočního prožívání s životem na ulici. V tomto kontextu zmiňuje teorii emocí P. Ekmana, z níž vychází při svém výzkumném experimentu. Pro emoci „štěstí“ by však bylo patrně vhodnější standardně uváděné pojmenování „radost“ (s. 21). „Přijetí“ není emoce, ale postoj, který je obvykle provázený určitými emocemi (s. 22). Podobně není emoci jako takovou ani „očekávání“ (jde spíše o kognitivní kategorii, což je zřejmé i z praktické části, kde se očekávání explicitně vztahuje k představám a postojům). Je na místě zkoumat vedle základních emocí i tyto psychické fenomény, avšak s upozorněním na to, že se primárně nejedná o emoce.

V dalších kapitolách se autor zabývá chováním souvisejícím s příchodem na ulici. Jedná se o mechanismy regulující prožívání a hodnocení vzniklé situace (obránné mechanismy ega) a zvýšený stres, který ji provází. Za problém je nutné považovat fakt, že autor v kapitole 4.3 „Obranné mechanismy“, začínající na s. 24, uvádí první citační odkaz až na s. 28, u desátého popisovaného mechanismu. Není tedy zřejmé, odkud autor informace z pěti stran textu čerpal a zda se jedná o poznámky vytvořené z tohoto online zdroje. Na druhé straně však při popisu těchto mechanismů velmi oceňují jejich tvořivou aplikaci do problematiky bezdomovectví. Na s. 28 autor píše o „tendenci k volbě obranného mechanismu“. Ve skutečnosti se však mechanismy jejich aktivace odehrávají v nevědomí.

Teoretická část je strukturována logickým způsobem. Autor čerpá z dostatečného množství českých i zahraničních odborných zdrojů. Internetové zdroje však v seznamu literatury nejsou odkazovány v souladu s žádnou z platných citačních norem a čtenář postrádá informaci, o jaké zdroje se jedná. Podstatným hendikepem je velké množství gramatických chyb, překlepů a významově nepřilíš srozumitelných formulací, např. na s. 14: „*Postupem času se možnost návratu do společnosti jeví pro osobnost bezdomovce jako devastující*“, nebo na s. 60: „*Adaptace je odpovědí na emoce, které se projevují chováním, či změnou myšlení.*“ V textu by bylo vhodné vysvětlit, čeho přesně se týká program Ethos Feantsa, uváděný v jednom z názvů kapitol.

Těžiště práce spočívá v praktické části. Jejím výchozím bodem je experiment založený na principu akčního výzkumu, v němž se sám autor stává jak výzkumníkem, tak i jeho účastníkem. Na provedení experimentu navazovaly rozhovory s osobami bez přístřeší. Autor pro svůj pobyt na ulici zvolil jemu vesměs neznámé město. Při analýze experimentu vycházel z kognitivně behaviorálně psychoterapeutického modelu. Cílem experimentu bylo odhalit spouštěče a motivy intenzivních emočních prožitků (podle teorie P. Ekmana). Na základě těchto nálezů autor sestavil koncepci otázek pro hloubkové rozhovory s jedinci žijícími na ulici max. 1 rok ($n = 2$). Kvalitativní data analyzoval pomocí tematické analýzy s cílem zjistit, jaké emoce lidé bez přístřeší prožívají a při kterých událostech. Dále také zkoumá, které z emocí jsou provázány adaptačními mechanismy. Autor následně uvádí komentované úryvky ze svých deníků, které si během svého pobytu na ulici vedl. Další dvě kapitoly prezentují výzkumné nálezy, tedy porovnávání emočních a postojových zkušeností dvou (resp. tří) účastníků výzkumu, dále popis adaptačních mechanismů souvisejících s vyrovnáváním se s negativními emocemi.

V praktické části velmi oceňuji zevrubnou přípravu experimentu, která zahrnovala i stanovení určitých pravidel a předchozí definování limitů zvoleného přístupu, včetně těch, které souvisely s osobností experimentátora, s jeho profesními zkušenostmi jakožto terénního sociálního pracovníka i s předporozuměním fenoménu bezdomovectví. Absentují zde však výzkumné otázky, formulován je pouze obecný cíl práce. Místo nich autor zmiňuje hypotézy (s. 35). Ty však pomocí hloubkových rozhovorů s několika respondenty ověřovat nelze. Chybí také jasnější vymezení toho, co v praktické části autor myslí pod označením „adaptační mechanismy“, tj. popis rozlišovacích kritérií (či příkladů) a také postup, jakým se k nálezům i k jejich interpretacím propracoval. Zmíněna je tematická analýza, ale není uvedeno, jak byla zejména u dat z rozhovorů prováděna. V přílohách 3 a 4 jsou uvedeny příklady řetězců spouštěčů, myšlenek a emocí, plynoucích z autorova deníku, ale v textu práce na ně není odkázáno. Některé interpretace se tudíž jeví spíše jako „odhad“ a nelze je uvádět jako fakta (např. s jistotou interpretovat reakce respondentů na s. 60 jako popření či na s. 61 jako sublimaci). Oceňuji však zmíněnou souvislost mezi prožitkem štěstí/radosti a regresním mechanismem, protože mnoho situačně uspokojujících podnětů u lidí na ulici je orálně/receptivního charakteru (s. 63). Některé uváděné výroky však s regresí nejspíš příliš nesouvisí (např. pocit vděčnosti z počasí či za zdraví). Jako zásadní problém považuji absenci hlavní kapitoly výzkumné části – diskusi. Chybí tak klíčová část textu, která by systematicky syntetizovala nálezy s ohledem na výzkumné otázky (které v textu taktéž absentují) i již existující poznatky z této oblasti.

Závěr: Předložená bakalářská práce má poměrně mnoho nedostatků. Je však zapotřebí uvést, že výzkumné nálezy i samotná reflektovaná subjektivní zkušenost autora mají jednoznačné praktické využití při práci s touto populací. Některé z těchto nálezů by pravděpodobně nebylo možné získat bez autorova odvážného experimentu. Autor již některé publikoval, což je zapotřebí ocenit. Vzhledem k uvedenému navrhuji hodnocení klasifikačním stupněm „dobře“.

Doc. Pavlína Janošová, Ph.D.

V Praze dne 23. 5. 2021